

VÀI NÉT VỀ HÁT XẨM

Hát xẩm là loại hát rong ngoài đường phố. Đặc trưng của những người hát xẩm là những người khiếm thị (mù), thường đi từ hai người hay thành từng tốp năm ba người và có thể là người trong cùng một gia đình. Họ đến những nơi công cộng đông người qua lại để hát kiếm ăn.

Hình minh họa

Uyên nói với về ưu tư:

- Em gặp nhiều người hát xẩm ở Hà Nội lắm. Đáng dấp bên ngoài trông có vẻ thật đáng thương. Anh nói cho em biết thêm về hát xẩm nữa đi!

Tôi nói đùa:

- Những hôm túng tiền, anh ra ngồi ở chợ Đồng Xuân hay lên tàu điện hát xẩm kiếm tiền ăn đấy!

Uyên cũng nói đùa theo:

- Anh ngồi hát ở chỗ nào cho em biết, em sẽ tới thưởng cho anh thật nhiều tiền.

Thi cũng hòa theo chị:

- Em sẽ mua cho anh một cặp “kính râu” (kiếng mát) để anh đeo và một chiếc gậy.

Uyên nói thêm:

- Và một chiếc nón hay cái thau đựng tiền nữa chứ!

Tôi đứng dậy vờ nhắm mắt, hai tay đưa ra phía trước quờ quờ về phía Thi.

Thi cười chạy ra xa:

- Không được đụng vào người em! Đưa tay đây cho em dẫn đi!

Thi nắm tay tôi dẫn đi vài bước. Chúng tôi lại được dịp cười vui với nhau.

Tôi và Thi trở lại chỗ ngồi. Uyên cười chảy cả nước mắt.

Tôi trở lại tư thế nghiêm trang. Tăng háng mấy tiếng trước khi nói:

- Hai cô lắng tai nghe anh nói đây! Các nhà nghiên cứu về xẩm cho rằng: Hát xẩm có tính chất *vừa chuyên nghiệp* nếu xét về nghệ thuật trình diễn, *vừa dân gian* nếu xét về những tác phẩm vì thường là những câu ca dao.

Những bài hát xẩm có nội dung rất phong phú, có khi theo bài bản có sẵn, có khi tự phát, hay ngẫu hứng cho những lời tự sự về sự nghèo khổ, về giáo huấn, phê phán thói hư tật xấu của xã hội, thế sự đương thời. . . Bên cạnh đó, xẩm cũng mang tinh thần biểu dương hay trào phúng.

Hát xẩm có hai loại: *xẩm chợ* và *xẩm xoang*. Các làn điệu chính của xẩm là *huê tình, ba bậc, thập ân, hòa liễu, . . .* Có nhà nghiên cứu hát xẩm lại chia xẩm thành 8 làn điệu như [*xẩm chợ, xẩm xoang, xẩm nhà trò, diêm huê, lữ oán, hò bốn mùa, hát ai, hát ả, thập ân*]. (Trần Việt Ngữ)

Những nhạc cụ dành cho một “ban nhạc” xẩm cũng đơn giản lắm, chỉ một cây *đàn nhị, một cặp phách, một chiếc trống con* cặp nách là tạm đủ rồi. Đôi khi có thêm chiếc *đàn bầu*. Những nhạc cụ thường được đeo bên mình. Nếu trình diễn trong “nhà tơ” tức “nhà trò” thì thêm cây *đàn đáy*. Muốn trình diễn ở đâu họ chỉ cần giải chiếc chiếu con ra vừa đủ ngồi. Trình diễn nơi này xong, họ cuốn chiếc chiếu mang tới chỗ khác lưu diễn. Nhanh, tiện và đơn giản lắm. Nếu không có chỗ ngồi họ có thể vừa đi vừa hát trên đường phố đông người qua lại.

Những người hát xẩm trình diễn qua hình thức *hát rong*, thường tại những nơi như chợ, bên đò, bến xe. . . hay bất cứ nơi đâu đông người để kiếm ăn như một loại “tiền thưởng” bằng chính sức lao động của mình chứ không đi xin từng người như những người “ăn xin” hay “khất thực”. Hình ảnh người hát xẩm ngày xưa cũng hết sức phổ biến tại đất Hà Thành (Hà Nội) và nó cũng mang nét đặc thù như những *khu phố cổ* vậy.

[*Xẩm được đem vào chèo*. Tương tự như chèo, hát xẩm cũng tự ứng diễn rất nhiều. Người diễn hát phải biết ứng biến lời ca sao cho phù hợp với hoàn cảnh và đòi hỏi của người xem. Những lời ca thường lấy từ những câu ca dao, tích cổ hay thơ văn. Chính vì thế người hát xẩm phải thuộc nhiều bài trong những loại văn học kể trên để kịp ứng khẩu hay sự thay đổi của vai trò.

Vì hát ở ngoài trời nên người hát xẩm phải có giọng hát to. Khi đem xẩm vào chèo thì các “hề xẩm” cũng bắt chước cách nhấn nhá hơi, nhấn mạnh các từ, luyện lấy những chữ ngân nga có ảnh hưởng của chèo] (Dựa theo ý của ông Hoàng Kiêu)

[Chèo là bộ môn nghệ thuật đặc biệt bởi nó có thể tiếp nhận, “thấm thấu” tinh hoa của các loại hình sân khấu khác, để làm giàu cho mình. Là nghệ thuật sân khấu thuần Việt nhất, phản ánh đời sống của người dân qua các thế hệ, nhân vật trong chèo đa dạng từ đào nương cho đến thầy

bói mù. Tất nhiên cô đào nương thì phải hát ca trù còn ông thầy bói mù, hay người ăn xin thì phải hát xẩm. Chính thế mà chèo có thể kết hợp "ngọt ngào", ăn ý với nhiều loại hình nghệ thuật truyền thống]. (Nghệ sĩ Thanh Ngoan)

Đứng về mặt lịch sử của hát xẩm, cũng theo các nhà nghiên cứu dựa vào hai truyền thuyết: một truyền thuyết, cho rằng do một hoàng tử của vua Trần Thánh Tông sáng tạo ra để giải sầu trong khi gặp nạn bị chọc mù mắt ở trong rừng do người anh ruột ám hại gây ra; một truyền thuyết khác cho rằng do hai công chúa con vua Trần Anh Tông đặt ra dành cho những người tàn tật, đặc biệt thích hợp cho những người mù, để giải bày tâm sự khốn khổ của mình. Ấu đó cũng chỉ là chuyện dân gian mà thôi.

Tôi chợt hỏi Uyên và Thi:

- Anh đó hai cô, con gái Sơn Tây đẹp hay xấu?

Cả hai cùng đồng thanh:

- Tất nhiên là đẹp rồi! Chúng em là con gái Sơn Tây mà!

Nói xong, cả hai cô vênh vênh mặt tỏ ra cái điều ta đây là *con gái Sơn Tây*.

Tôi liền lấy hai tay gõ nhịp xuống bàn thay cho chiếc phách và hát theo điệu xẩm mấy câu *ca dao* tả về “*Cô Gái Sơn Tây*”.

*Cô (Con) gái Sơn Tây yếm thúng tà giàn
Răng đen hạt nhót, đôi chân đi cù lèo
Tóc rẽ tre chải lược bờ cào
Xù xì da cóc, hắc lào tứ tung
Trên đầu chấy rận như sung
Rón lòi quả mít, má hồng tròn niêu
Cô tưởng mình cô ái ố mỹ miều
Chồng con chả lấy để liêu thân ru
Hai nách cô thơm như ổ chuột chù
Mắt thì dán nhám, lại gù lưng tôm
Trúng rận bằng quả nhãn lông
Miệng cười tùm tùm như sông Ngân Hà
Con rận bằng con ba ba
Đêm nằm nó ngáy cả nhà thất kinh
Hàng xóm vác gậy đi rình
Hóa ra rận đực nóng mình bò ra
Bánh đúc cô nếm nôi ba
Mía de trắng miệng hết vài trăm cây
Giã gạo vủ chám đầu chày
Xay thóc cả ngày được một đấu ba*

*Đêm nằm nghĩ hết gần xa
Giờ mình một cái, gầy mười ba thanh giường*

Hình minh họa

Uyên và Thi cứ phá lên cười ngặt nghẹo. Có lúc Thi chạy ra sau lưng tôi, quàng hai tay ra phía trước, ôm bịt mồm tôi lại không cho hát nữa. Uyên thì cứ bò ra bàn mà cười. Thịnh thoảng Uyên lại đánh vào tay tôi:

- Khi cái anh này! Chỉ nói xấu người ta!

Tôi cứ mặc kệ hai cô, vờ ngồi nhắm mắt như người mù gõ nhịp hát xẩm và hát cho đến hết bài ca dao.

Tôi vừa hát xong, Thi lại vừa cười vừa chạy ra phía sau đâm nhẹ vào lưng tôi nhõng nhẽo:

- Anh không được nói xấu chị em em! Không chơi với anh nữa! Em về mách mẹ là anh nói xấu con gái Sơn Tây.

Tôi cũng đùa dơ hai tay lên trời phân bua:

- Các cụ nói chứ anh có nói gì đâu mà em đòi về mách mẹ!

Đợi cho Thi trở lại chỗ ngồi tôi mới nói tiếp.

- Thôi! Cười thế đủ rồi! Để anh nói về VĂN MIẾU

Hình minh họa (internet)

Mời nghe bài hát **xẩm**

Hát xẩm: Đây là một loại dân ca đặc biệt ở miền Bắc dành cho người khiếm thị. Âm điệu gần gũi với hát ru. Cũng là loại tự sự, kể chuyện và chỉ hát một mình chứ ít khi nào hát đôi hay hát nhóm. Thường là những lời buồn, than thở bởi những nghịch cảnh.

[Xẩm- Muc Hạ Vô Nhân](#)

(Nghe thêm tùy ý)

(Giữ CTRL & bấm vào tên bài hát)

Nguyễn Giụ Hùng

Chuyển Đến: Huỳnh Ái Tông – Ngày 29/11/2020

www.vietnamvanhien.org

